

ОЗНАКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ: ПРИКЛАД ВРОЦЛАВА

Ірина Рождественська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу
та професійної мовної підготовки
Університету митної справи та фінансів
вул. Вернадського, 2/4, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-0572-9362
e-mail: rozhdestvenska@umsf.dp.ua

Анотація. У статті досліджується взаємозв'язок між мовою та простором із семіотичної точки зору, де концепція мовного ландшафту використовується як інструмент для аналізу знаків, присутніх у публічній сфері мультикультурного міста. Останнім часом багатомовність міста формується під впливом міграційних потоків та зростаючої мобільності людей, викликаной глобалізацією. На прикладі великих європейських міст, таких міських середовищ, як польський Вроцлав, розглянуто процес їх трансформації у місця динамічної культурної взаємодії, де мовні ландшафти відображають зростаючу мовну складність. Запропоновано модель мовного ландшафту, що складається з чотирьох домінуючих компонентів: польської, англійської, німецької та української мов. Ця модель відображає мови, які найчастіше використовуються та мають найбільше символічне навантаження в публічних вивісках, комерційних оголошеннях та громадській комунікації у сучасному Вроцлаві. Було показано, що ці складники різняться за видимістю та функцією, ілюструючи різні рівні мовної політики, вплив міграції та силу мови. Стверджується, що необхідність вивчення мовних ландшафтів виникає, коли ці ландшафти стають неоднорідними, що викликає питання про владу та ідентичність. Наприклад, у контексті російсько-української війни зміни у публічному відображенні української мови підкреслюють динаміку мовних процесів та нерівність, характерну для багатомовності. У дослідженні особлива увага приділяється ролі рухомих знаків – текстів, що відображаються на громадському транспорті, такому як трамваї та автобуси, які слугують мобільними елементами мовного ландшафту. Ці знаки, часто багатомовні, містять офіційні повідомлення, рекламу і циркулюють у різних районах, розширюючи просторове охоплення та символічний вплив мов, у тому числі української. Таким чином, зазначається можливість міських просторів формувати силу мови та пропонується розуміння того, як міста відображають політичні та культурні зміни через свої візуальні знаки.

Ключові слова: багатомовний міський пейзаж, видимість мови, знак, мовна політика, міграція, сила мови, українська мова.

SIGNS OF CHANGE: THE MULTILINGUAL LANDSCAPE OF WROCLAW THROUGH THE LENS OF UKRAINIAN EXPERIENCE

Iryna Rozhdestvenska

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
Translation Studies and Language Vocational Training
University of Customs and Finance
Vernadskoho Str., 2/4, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0572-9362
e-mail: rozhdestvenska@umsf.dp.ua

Abstract. The article investigates the interrelation between language and space from a semiotic perspective, employing the concept of linguistic landscape as a tool to analyze signs present in the public sphere of a multicultural city. According to last research, urban multilingualism is deeply shaped by migration

flows and the increasing mobility of people in the context of globalization. Take the case of large European cities – these urban environments, such as Polish Wrocław, have evolved into sites of dynamic cultural interaction, and their linguistic landscapes reflect growing multilingual complexity. The analysis proposes a model of linguistic landscape consisting of four dominant language components: Polish, English, German, and Ukrainian. This model reflects the most frequent and symbolically loaded languages used in public signage, commercial displays, and civic communication in contemporary Wrocław. It's been shown that these components vary in visibility and function, illustrating different layers of language policy, migration influence, and sociopolitical power. The study argues that the need to examine linguistic landscapes emerges when these landscapes become heterogeneous, prompting questions about power, identity, and language policy. For instance, in the context of the Russian-Ukrainian war, changes in the public display of Ukrainian and minority languages highlight evolving national ideologies and multilingual inequalities. The research pays specific attention to the role of moving signs – texts displayed on public transport vehicles such as trams and buses – which serve as mobile elements of the linguistic landscape. These signs, often multilingual, carry official messages, advertisements, or cultural statements and circulate across diverse neighborhoods, expanding the spatial reach and semiotic impact of minority languages like Ukrainian. The article thus contributes to ongoing debates about rewriting urban spaces through language and offers insights into how cities narrate political and cultural change via their visible and sensory semiotics.

Key words: language policy, migration, multilingual cityscape, power of language, sign, Ukrainian, visibility of languages.

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема міграції, тобто переміщення населення через національні кордони, стає одним з головних викликів для національних держав [1]. Як свідчать результати соціологічних досліджень, напруженість, що виникає у приймаючих країнах та містах, пов'язана з раптовим і непередбачуваним напливом людей, навантаженням на інфраструктуру [1; 2]. З іншого боку, феномен міграції великих мас людей призводить до того, що великі міста стають мультикультурними, а їхній мовний ландшафт змінюється. Вимушені мігранти стикаються з труднощами, серед яких чи не перше місце посідає проблема мови. В умовах міграції мова стає простором напруги між збереженням культурної та мовної ідентичності та вимогами інтеграції в нове суспільство. Оскільки завдяки сучасним комунікаційним технологіям мігранти не втрачають зв'язку із країною походження, причому одночасно мусять адаптуватися у новому мовному середовищі, постає проблема двомовності нових мешканців приймаючої країни [1, с. 137]. Проблема уникнення конфліктів, що можуть виникати через мовну різноманітність, привнесену мігрантами, стала предметом численних соціологічних та лінгвістичних досліджень. Але досліджень, присвячених змінам у лінгвістичному пейзажі європейських міст під час російсько-української війни, поки що обмаль, слід вирізнити монографію П. Левчука [3], присвячену багатомовності українців у Польщі, яка стала одним з найбіль-

ших центрів прийому українських мігрантів. Дослідження було присвячено системному осмисленню проблеми престижу української мови серед воєнних мігрантів з України, які змінюють мовний репертуар Європи. Одночасно у дослідженні поставлене питання щодо статусу української мови на територіях, де перебувають українські воєнні мігранти. Невипадково у характеристиці комунікативного контексту зазначено, що здебільшого мігрантам «у польському публічному просторі досить інформаційних повідомлень українською мовою» [3, с. 67]. Але вивчення структури цього контексту, символіки мови міста є завданням окремої розвідки, тому автор присвятив цій проблемі одну сторінку. Отже, проблема присутності української мови у публічному просторі Польщі залишається актуальним напрямом дослідження, яке було проведено мною у місті Вроцлаві. Актуальність проблеми, що вивчається, доводить назва недавньої статті О. Демської: «Лінгвістичний ландшафт міста у стані війни» [4]. Розуміємо, що вивчається мовний пейзаж Києва. Одночасно дослідження наводить на думку, що впливу війни підлягає символічний ландшафт кожного великого міста. Саме тому актуальність дослідження має багатовекторний характер і зумовлена як екстралінгвістичними, так і лінгвістичними чинниками. З одного боку, важливим екстралінгвістичним фактором є статус Вроцлава як багатокультурного міста, в якому співіснують різні етнічні, соціальні та культурні спільноти. З іншого боку, на лінгвістичному

рівні місто виступає як простір формування польсько-української двомовності, зростаючої видимості української мови у публічному просторі та поступового переписування мовного ландшафту. Таким чином, поєднання соціокультурної багатоманітності та мовної динаміки визначило проблему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження лінгвістичного ландшафту мають міждисциплінарний характер, тому почнемо огляд з доробку соціологів. Оскільки європейські країни вже мали досвід масштабної міграційної кризи 2015 року, сучасні дослідження щодо напливу українських біженців до Європи у 2022 році, зокрема до Польщі, мають зіставний і порівняльний підхід. Н. Завадзька-Палуектав [5] підкреслює, що сприйняття мігрантів у приймаючому суспільстві залежить від їхнього етнічного походження, культурної спорідненості, суспільної репутації та моделей поведінки. Уявлення, що сформувалися у країнах ЄС щодо українців, а точніше українок, як «практично ідеальних у всіх відношеннях» [6], демонструє, як часто суспільні наративи формуються відповідно до очікувань приймаючої сторони. Позиціонування українських жінок як позитивних, бажаних гостей відповідає культурним ідеалам стійкості, витривалості й турботливості. Образ української біженки – працюючої, освіченої, кмітливої, вдячної – не лише відтворює традиційні гендерні стереотипи, а й виступає соціально прийнятною моделлю інтеграції. У такому контексті українки постають як «ідеальні біженці» або, за висловом А. Місбак та Л. Пруйт, «displaced Ukrainians, like fictional film protagonist Mary Poppins, have typically been deemed ‘practically perfect in every way’, and thus constituting uniquely deserving, ideal refugees» [6] – мігрантки у стилі Мері Поппінс, що поєднують у собі особисту гідність із корисністю для приймаючого суспільства. Аналіз польських ЗМІ теж доводить, що українські воєнні мігранти не потрапили під усталені європейські стереотипи, згідно з якими біженців часто зображають як «дегуманізовану, однорідну, пасивну масу», що нібито становить загрозу безпеці, економіці та ціннісним засадам Європи [5, с. 2].

Проблему багатокультурності Вроцлава вивчали К. Долінська та Ю. Макаро [7], які зазначають, що міська влада міста активно

формує бренд «міста зустрічей» – відкритого, толерантного, багатокультурного [7, с. 111], водночас конкретна присутність мігрантів, особливо українців, оцінюється мешканцями міста менш позитивно, ніж абстрактне поняття «іноземці» [7, с. 114], тому проблема інтеграції викликає труднощі. Підтвердження цієї тези знаходимо у документі, який визначає стратегію розвитку міста до 2030 р.: «Z radością przyjmujemy rzesze nowych mieszkańców, którzy w ostatnich latach przybywają do nas głównie z Ukrainy.<...> Jednak miastu grozi eskalacja politycznych konfliktów» [8, с. 17]. Серед прогнозів розвитку міста має місце один з негативних сценаріїв: «Mnóstwo wrocławian to Ukraińcy. Nowym elementem krajobrazu są liczne cerkwie. A nowym przejawem wrocławskiej obyczajowości – prawosławne święta i duże, ukraińskie imprezy kulturalne» [8, с. 61]. Важливо, що з початком війни у 2022 р., як зазначає М. Блашчик [2], порівняно з попередніми кризами польське суспільство показало себе значно краще підготовленим до викликів. Дослідник наголошує на гнучкості рішень місцевої влади в контексті прийому українських біженців та на загальній доброзичливості з боку польського населення до воєнних мігрантів.

Соціолінгвістичне дослідження П. Левчука [3] започаткувало вивчення проблеми престижу української мови серед великої кількості мігрантів з України, які змінюють мовний репертуар Польщі. Автор приділив особливу увагу двом проблемам: силі мови та мовній біографії. Він вказує, що мова є не лише засобом комунікації, а й має символічну, емоційну та політичну силу. Українська мова набула більшого значення і почала виконувати роль функціонально першої мови навіть у тих, хто раніше розмовляв переважно російською. Додаткові можливості вивчення сили мови відкриває розгляд її престижу з точки зору присутності у лінгвістичному ландшафті багатокультурного польського міста.

Мета і завдання статті полягають у вивченні змін у лінгвістичному ландшафті багатокультурних міст під впливом війни та представленні моделі такого ландшафту. Для досягнення зазначеної мети необхідно охарактеризувати українське середовище Вроцлава, звернути увагу на зміну чисель-

ності під впливом воєнної міграції, описати, як українська мова представлена у Вроцлаві, представити власне дослідження мовного пейзажу міста як цілого, звертаючи особливу увагу на ступінь вираження у цьому пейзажі української мови як складника його впорядкованості.

Предмет та об'єкт дослідження. У цій роботі як предмет дослідження найбільший інтерес для нас являє система знаків публічного простору багатомовного міста. У зв'язку з цим розглянемо низку питань, які сприяють виявленню системності знаків і їх специфіки. До них, зокрема, належать: вивчення написів у публічній сфері міста та ілюстрацій, що їх супроводжують.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним дослідницьким інструментом вибрано лінгвістичний ландшафт, який належить до таких категорій, завдяки яким можна осмислити і описати комунікати у публічному просторі. Під поняттям «лінгвістичний ландшафт», як зазначає Б. Гураль [9, с. 41], слід розуміти мову, яка присутня в нашому оточенні – слова та зображення, видимі в публічному просторі, такі як реклама, інформація, назви вулиць, магазинів чи графіті. Очевидно, що більшість таких повідомлень зосереджено у великих містах. Згідно з таким розумінням мовного пейзажу він виконує інформаційну функцію, бо дозволяє визначити мову мешканців такої території, та функцію символічну, оскільки наявність певної мови у публічному просторі означає визнання її соціального та інституційного статусу [9, с. 44], водночас сприяє збереженню мови завдяки її видимості і престижу, зміцнює етнічну та культурну ідентичність її носіїв. Найбільш відоме визначення лінгвістичного ландшафту як індикатора життєздатності мови належить Р. Бургісу та Р. Ландрі: «The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings <...> combine to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration» [10, с. 25]. Представлені теоретичні концепції об'єднують ідею про те, що мовний ландшафт спирається на письмовий мовний простір – офіційний і приватний – і відображає як їх функціональні, так і символічні аспекти. Обидві складники терміна – лінгвістичний і про-

сторовий – однаково важливі, тому що охоплюють дві сфери: фізичний простір, який містить написи, та метафоричний простір, сферу соціокультурної взаємодії, тому знаки у публічному просторі є символами статусу мови та культурної ідентичності [11, с. 18].

Системність мовного ландшафту можна описати за допомогою вивчення не лише статичних, фіксованих знаків, а й динамічних чи рухомих: написах на авто, автобусах, футболках, сумках, і т.д. [11, с. 49]. Нові об'єкти з'являються у мовному пейзажі досить швидко. Так, польсько-українська міжкультурна комунікація у 2022–2023 рр. починалася за допомогою символічних знаків: більшість громадського транспорту у місті були прикрашені українськими прапорами, які були розміщені поруч із прапорами Вроцлава і написом «Ми з вами» двома мовами. Таке означення транспортних засобів, яке можна було зустріти у будь-якій частині міста, було символом підтримки, солідарності, діалогу. Наведений приклад свідчить, як українська мова воєнних мігрантів створювала свій культурний простір завдяки підтримці місцевої влади.

З точки зору присутності у публічному просторі виділяють мови мігрантів як такі, що не мають статусу офіційної мови, але присутні в міському просторі як результат комунікаційної діяльності мігрантів [11, с. 179; 8, с. 53]. У Польщі, зокрема у Вроцлаві, українська мова нині виконує функцію мови іммігрантів – її можна побачити у публічному просторі поряд із польською, англійською, іноді німецькою (наприклад, в оголошеннях, магазинах, пунктах обслуговування). Особливості і закономірності присутності мови мігрантів можна розглядати на основі моделі Д. Гортера та Х. Сеноса «багатомовної нерівності в публічному просторі» [11, с. 80–81], за допомогою якої досліджується, як мовний пейзаж відтворює мовну ієрархію, відображає соціальний статус мови. Слід зазначити, що українська мова широко присутня у комерційній сфері: у вітринах магазинів, у салонах краси, кав'ярнях, у вигляді оголошень, цінників, інформаційних листівок. Це переважно утилітарне використання мови, розраховане на залучення україномовних клієнтів. Присутність української мови в публічній сфері є частковою, вона з'являється як повноправна третя (після польської та англійської)

або четверта (після польської, англійської, німецької) публічна мова у найнеобхідніших повсякденних комунікатах: білетоматах, паркоматах, пляшкوماتах (автоматах з утилізації пляшок), інформації щодо сортування сміття, у мобільних додатках для батьків учнів середніх шкіл типу електронний щоденник, газета «Культурна афіша Вроцлава» має сторінку українською мовою. Отже, згідно з моделлю, українська у Вроцлаві – видима, але її присутність не досить сильна, що створює асиметричний багатомовний ландшафт. Силу мови можна також вимірювати послідовністю використання, отже, українська в усіх послідовностях використовується як остання, залишаючись у статусі мови мігрантів.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Вроцлав як багатокультурне місто з розвиненою політикою толерантності є прикладом динамічних інтеграційних процесів, у яких поєднується активна підтримка мігрантів з боку суспільства та місцевої влади і наявність викликів, пов'язаних із інтеграцією української громади та збереженням міжетнічної гармонії.

У публічному просторі Вроцлава найбільш представленими є чотири мови: польська як державна і домінуюча англійська як мова глобальна, німецька як мова регіональна і українська як мова мігрантів, особливо воєн-

них, яка стає помітнішою. Отже, українська мова останнім часом стала частиною мовного ландшафту Вроцлава. Вона присутня на фіксованих та рухомих знаках цього простору, у публічній та комерційній сферах, також у кіберпросторі. Часом її функція символічна, як у випадку використання кириличної літери «І» у назві магазинів «Україночка», де літера є знаком української мови і привертає увагу пішоходів своїм умовно східним характером письма.

У лінгвістичному ландшафті Вроцлава відображено видиму роль української мови в публічному просторі, її присутність відображає існування мовної ієрархії та нерівності у соціокультурному статусі мов. Українська мова в основному представлена у повсякденному спілкуванні, у комерційній сфері, що свідчить про її функціональне, але обмежене визнання як частини міського мовного репертуару.

Отже, мовний пейзаж багатокультурного міста виступає простором динамічних соціокультурних трансформацій, мінливість лінгвістичного ландшафту свідчить про зростаючу мультикультурність міст. Подальші дослідження лінгвістичного ландшафту сприятимуть розумінню механізмів соціальної адаптації та міжкультурної взаємодії у сучасному урбаністичному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Moyer M.G., Rojo L.M. Language, migration and citizenship: New challenges in the regulation of bilingualism. In *Bilingualism: A social approach*. Palgrave Macmillan UK, 2007. P. 137–160.
2. Błaszczak M., Dolińska K., Makaro J., Pluta J. Governance agility in reception of war refugees from Ukraine: The case of Wrocław, Poland. *Social Policy & Administration*. 2024. Vol. 58. Iss. 1. P. 189–204. DOI: 10.1111/spol.12958.
3. Levchuk P. Wielojęzyczność migrantów wojennych z Ukrainy w Polsce. Warszawa, 2024, с. 245. DOI: 10.11649/978-83-66369-74-0.
4. Демська О.М. Лінгвістичний ландшафт міста у стані війни. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2024. Вип. 10. С. 5–18. DOI: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2024.10.5-18>.
5. Zawadzka-Palucka N. Ukrainian Refugees in Polish Press. *Discourse & Communication*. 2023. Vol. 17. No. 1. P. 96–111. DOI: 10.1177/17504813221111636.18L.
6. Pruitt L.J., Missbach A. The making of ‘Mary Poppins’ migrants: analysing German discourse on displaced Ukrainians 2022–23 through fictional film. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2023. Vol. 50. No. 14. P. 3533–3550. DOI: 10.1080/1369183X.2023.2290452.
7. Dolińska K., Makaro J. Wielokulturowy Wrocław – między kreacją, wyobrażeniem a rzeczywistością. *Nauka*. 2023. DOI: 10.24425/nauka.2019.129247. S. 105–123.
8. Strategia Wrocław 2030. 2018. / Red. Ł. Medeksza. URL: https://www.wroclaw.pl/rozmawia/strategia/Strategia_2030_2str.pdf (дата звернення: 26.06.2025).
9. Góral B. Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)? *Investigationes Linguisticae*. 2011. № 24. С. 41–60. DOI: 10.14746/il.2011.24.3.
10. Landry R., Bourhis R.Y. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*. 1997. Vol. 16. Iss. 1. P. 23–49. DOI: 10.1177/0261927X970161002.
11. Gorter D., Cenoz J.A. Panorama of Linguistic Landscape Studies. Bristol; Jackson : Multilingual Matters, 2023.

12. Passent A. Nowe zapachy, nowi mieszkańcy. *Blog Agaty Passent*. 2023.18.04. URL: <https://blog.polityka.pl/agatapassent/2023/04/18/nowe-zapachy-nowi-mieszkancy/> (дата звернення: 26.06.2025).

REFERENCES

1. Moyer, M.G, Rojo, L.M. (2007). Language, migration and citizenship: New challenges in the regulation of bilingualism. In *Bilingualism: A social approach*. Palgrave Macmillan UK. P. 137–160.
2. Błaszczuk, M., Dolińska, K., Makaro, J., Pluta, J. (2024). Governance agility in reception of war refugees from Ukraine: The case of Wrocław, Poland. *Social Policy & Administration*. Vol. 58. Iss. 1. P. 189–204. DOI: 10.1111/spol.12958.
3. Levchuk, P. (2024). Wielojęzyczność migrantów wojennych z Ukrainy w Polsce [Multilingualism among war migrants from Ukraine in Poland]. Warszawa, s. 245. DOI: 10.11649/978-83-66369-74-0. [in Polish]
4. Demska, O.M. (2024). Linhvystychnyi landschaft mista u stani viiny [The linguistic landscape of a city in a state of war]. *Mova: klasychne – moderne – postmoderne*. Vyp. 10. S. 5–18. [in Ukrainian]
5. Zawadzka-Paluckta, N. (2023). Ukrainian Refugees in Polish Press. *Discourse & Communication*. Vol. 17. No. 1. P. 96–111. DOI: 10.1177/17504813221111636.18L.
6. Pruitt, L.J., Missbach, A. (2023). The making of ‘Mary Poppins’ migrants: analysing German discourse on displaced Ukrainians 2022–23 through fictional film. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 50. No. 14. P. 3533–3550. DOI: 10.1080/1369183X.2023.2290452.
7. Dolińska, K., Makaro, J. (2023). Wielokulturowy Wrocław – między kreacją, wyobrażeniem a rzeczywistością [Multicultural Wrocław – between creation, imagination and reality]. *Nauka*. DOI: 10.24425/nauka.2019.129247. S. 105–123. [in Polish]
8. *Strategia Wrocław 2030 [Strategy Wrocław 2030]*. (2018). Red. Ł. Medeksza [Edited by Ł. Medeksza]. Retrieved from: https://www.wroclaw.pl/rozmawia/strategia/Strategia_2030_2str.pdf. [in Polish]
9. Góral, B. (2011). Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)? [What is a linguistic landscape?] *Investigationes Linguisticae*. 2011. № 24. C. 41–60. DOI: 10.14746/il.2011.24.3. [in Polish]
10. Landry, R., Bourhis, R.Y. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*. Vol. 16. Iss. 1. P. 23–49. DOI: 10.1177/0261927X970161002.
11. Gorter, D., Cenoz, J. (2023). A Panorama of Linguistic Landscape Studies. Bristol; Jackson: Multilingual Matters.
12. Passent, A. (2023). Nowe zapachy, nowi mieszkańcy [New smells, new residents]. *Blog Agaty Passent [Agata Passent's blog]*. 18.04. Retrieved from: <https://blog.polityka.pl/agatapassent/2023/04/18/nowe-zapachy-nowi-mieszkancy/>. [in Polish]

Дата надходження статті: 02.07.2025

Дата прийняття статті: 07.07.2025

Опубліковано: 30.09.2025